

УДК 332.2:332.3

В. М. Третяк,

д. е. н., професор, професор кафедри геодезії та землеустрою,

Сумський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6779-1941>

Н. О. Капінос,

к. е. н., доцент, доцент кафедри геодезії та землеустрою,

Сумський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9354-5311>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.15.20

ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

V. Tretiak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Sumy National Agrarian University

N. Kapinos,

PhD in Economics, Associate Professor, Sumy National Agrarian University

ASSESSMENT OF INSTITUTIONAL ENSURING THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL PROTECTION LAND USE

Стаття присвячена дослідженню методологічно-методичного інструментарію оцінки інституціонального забезпечення розвитку екологічно орієнтованого землекористування, в тому числі природоохоронного. Розроблено логічно-змістовну модель сутності екологічної безпеки землекористування, яка концентрує увагу на зовнішніх та внутрішніх викликах і загрозах. Також розроблено догично-змістовну схему алгоритму оцінки рівня розвитку інституціональних основ інституціональної забезпеченості процесу формування та функціонування екологічно орієнтованого землекористування. При оцінці рівнів розвитку інституціональних основ екологічно орієнтованого землекористування і екологічної безпеки землекористування пропонуються узагальнення інституціонального забезпечення: 1) законодавчого і нормативно-правового забезпечення; 2) інтеграційно-проектного забезпечення; 3) організаційного забезпечення; 4) фінансово-економічного забезпечення, які розподілені з 4 рівнями регулювання: міжнародний (в т.ч. міждержавний), національний, регіональний і місцевий. Проведена оцінка формальних правил екологічно орієнтованого землекористування як природоохоронного для національного і регіонального рівнів, результати якої визначили рівень інституціональних основ. Рівень повноти інституціональної забезпеченості регулювання землекористування для України складає — 28%, для Сумської області — 45%; рівень повноти інституціональної забезпеченості регулювання екологічної безпеки землекористування для України складає — 50%, для Сумської області — 55%; рівень повноти інституціональної забезпеченості еколого орієнтованого землекористування складає для України складає — 33%, для Сумської області — 40%.

The article is devoted to the study of the methodological-methodical toolkit for assessing the institutional support for the development of ecologically oriented land use, including nature protection. An interpretation has been formed: ecologically oriented land use as a set of relations in the process of human (society) use of the integral potential of the territory, which contains all resources in the corresponding part of the geospace, on agreed terms, taking into account

the protection of land and the environment and ensuring environmental security, is an integral part of the socio-territorial complex regional and local (territorial communities) levels; ecologically safe land use as a state of protection of land and other natural resources, people and society from challenges and threats caused by natural phenomena, as well as changes in the land use system as a result of economic and other activities. A logical and meaningful model of the essence of ecological security of land use has been developed, which focuses attention on external and internal challenges and threats. A long-term and meaningful scheme of the algorithm for assessing the level of development of the institutional foundations of the institutional security of the process of formation and functioning of ecologically oriented land use has also been developed. When assessing the levels of development of the institutional foundations of ecologically oriented land use and ecological security of land use, generalizations of institutional support are proposed: 1) legislative and regulatory support; 2) integration and project support; 3) organizational support; 4) financial and economic support, which are distributed with 4 levels of regulation: international (including interstate), national, regional and local. An evaluation of the formal rules of ecologically oriented land use as nature protection for national and regional levels was carried out, the results of which determined the level of institutional foundations. The level of completeness of institutional provision of land use regulation for Ukraine is 28%, for Sumy Oblast — 45%; the level of completeness of the institutional security of the regulation of environmental security of land use for Ukraine is 50%, for Sumy Oblast — 55%; the level of completeness of institutional provision of ecologically oriented land use is 33% for Ukraine, 40% for Sumy Oblast.

Ключові слова: оцінка інституціонального забезпечення, екологічно орієнтоване землекористування, природоохоронне землекористування, екологічна безпека.

Key words: assessment of institutional support, ecologically oriented land use, nature conservation land use, ecological safety.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

При формуванні економічної політики розвитку природоохоронного землекористування, у тому числі інноваційної спрямованості, перед розробниками постає проблема проектування узгодженої системи супроводжуваних та таких, що забезпечують її досягнення інституцій, які, наскільки можна, посилювали б себе й одна одну у процесі її розгортання у часі та просторі. Розуміння таким чином посилення, ясне інтуїтивно, є надто розпливчастим поняттям, щоб служити надійним інструментом для розробників і відповідальних за реалізацію економічної політики.

Посилення (reinforcement), як відомо з психології, одна із найважливіших принципів виникнення поведінки: з його допомогою цілюва поведінка посилюється, що виявляється у збільшенні частоти такої поведінки у майбутньому. Навпаки, посилення зі знаком "мінус", яке, суворо кажучи, є ослабленням (покаранням, punishment), призводить до зменшення ймовірності "посиленої" таким чином поведінки у майбутньому [1].

Хоча звернення до психологічних термінів, зважаючи на міждисциплінарний характер інституціональної теорії, в цілому справа звична, метою цього дослідження є феномен не психологічного, а інституціонального посилення поведінки економічних агентів, які зазнають впливу загального випадку мінливих інституцій та/або опиняються перед необхідністю здійснення інституції.

Загалом інституціональне посилення (institutional reinforcement) — поняття неоднозначне, що виражає щонайменше три типи відносин:

1) інституції до самої себе, але що знаходиться в іншому тимчасовому вимірі (для порівняння ступеня сталості та мінливості інституції, ідентичність якої може в динаміці зазнавати змін — посилюватися, слабшати, залишатися незмінною), та опосередковано до своїх носіїв. Цим діахронічним поняттям користується, наприклад, А. Грейф [2] для пояснення, як уже було сказано, ендегенних інституційних змін та характеристики відтворення інституцій;

2) інституції безпосередньо до свого носія (для передачі поведінкових характеристик індивідів, схильних відчувати тією чи іншою мірою інституційний вплив). Такого синхронічного поняття вдаються, зокрема, Р. Б. Клейнер і Б. А. Ерзнкян [3, 4, 5, 6] для пояснення поведінки індивідів, особливості якого обумовлені екзогенним впливом інститутів;

3) між інституціями, що співіснують у синхронії (для вираження здатностей інституцій функціонувати у взаємозв'язку одна з одною — доповнюючи, замінюючи, посилюючи або ослабшаючи ту чи іншу комбінацію інституцій).

У першому випадку на авансцені економічного простору фігурують лише інституції (зі своїми носіями на задньому плані), у другому та третьому — як інституції, так і їх носії як об'єкти інституційного впливу (другий випадок) та суб'єктів інституційного вибору (випа-

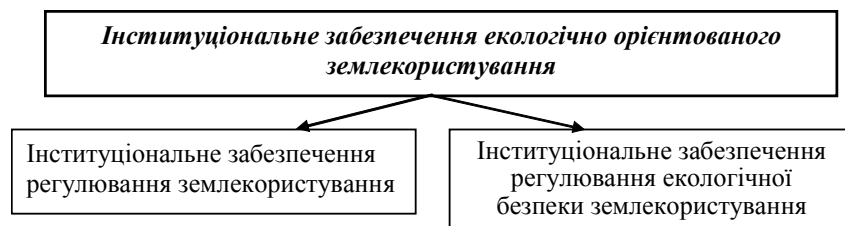

Рис. 1. Сутність інституціональної оболонки екологічно орієнтованого землекористування

док третій). Це для нас є важливим оскільки в дослідженні ми використовуємо новітню інституціонально-поведінкову теорію [7, 8].

Отже, посилення чи удосконалення інституціонального забезпечення розвитку екологічно орієнтованого землекористування, в тому числі природоохоронного, потребує оцінки його стану і є актуальним завданням.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження методологічних основ оцінки інституційного забезпечення розвитку екологічно орієнтованого землекористування, в тому числі природоохоронного.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основу для існування любого процесу людської діяльності, в тому числі землекористування, складають формальні і неформальні правила, визначені інституціональною теорією. Інституціональна оболонка екологічно безпечного та ефективного землекористування, складовою якого є природоохоронне землекористування, складається із таких інституцій, як землекористування і екологічна безпека. Відповідно, інституціональне забезпечення природоохоронного землекористування також складається із інституціонального забезпечення регулювання землекористування та інституціонального забезпечення регулювання екологічної безпеки землекористування (рис. 1).

Аналіз зазначених інституцій є наріжним каменем формування та регулювання в галузі не тільки землекористування в цілому, але і його складової, природоохоронного.

Сьогодні у зв'язку із загостренням екологічної кризи земле- та природокористування [9,10] і активним бажанням перейти до сталого (збалансованого) розвитку все частіше на порядок денний виносяться питання другої важливої інституції природоохоронного землекористування — екологічної безпеки землекористування [11,12]. Проте методи оцінки повноти інституціонального забезпечення у відношенні природо-

охоронного землекористування не уніфіковані. Слід відмітити наявність вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо оцінки повноти інституціонального забезпечення різних процесів [14, 15].

Використовуються різні методи оцінки: експертне опитування професійних фахівців, що орієнтоване на результат само-

оцінки; метод оцінки законодавчо-нормативного забезпечення; індикатори динаміки розвитку; так / ні листок показників та інші.

Методи представляють собою різні варіації експертного опитування і використовуються в комплексі. Оцінка здійснювалася за такими напрямками:

— нормативно-правове забезпечення; організаційне; підтримка і контроль;

— загальна оцінка діяльності і проектів, в межах якого проводиться оцінка повноти інституціонального забезпечення.

Методологічні основи оцінки повноти інституціонального забезпечення на рівні країни частково описані в джерелах [16, 17].

Цілями оцінки є необхідність виявлення готовності адаптації досліджуваних рівнів до динамічного розвитку зовнішнього середовища, яке пов'язане з наслідками змін сталості.

Проте, не дивлячись на певний досвід, в розробленні методологічно-методичного інструментарію оцінки повноти інституціонального забезпечення, існують певні складності, зокрема, у вимірюванні факторів — напрямів інституціонального забезпечення і їх оцінки. По-перше, фактори значно варіюють виходячи із цілей і об'єктів оцінки, і сама сутність показника оцінки повноти інституціонального забезпечення, відповідно, теж змінюється від досліджень до досліджень. По-друге, вченими пропонується ряд розрізнених методів, що застосовуються в сукупності, у зв'язку з чим виникає питання про достовірність одержаних оцінок. По-третє, у відношенні кількісних показників оцінки тих чи інших напрямів враховувався лише факт їх наявності. Наприклад, у відношенні нормативно-правового забезпечення часто одним із важливих є показник нормативно-правових актів на різних ієрархічних рівнях, який не враховує їх якісні характеристики. І на кінець, по-четверте, нам не вдалося знайти ні однієї роботи, яка б оцінювала повноту інституціонального забезпечення будь-якого процесу в масштабі країни а тим більше регіону.

Методичним інструментом оцінки повноти інституціонального забезпечення природоох-

ронного землекористування виступає апарат теорії нечітких множин. Теоретико-методологічною базою досліджень виступає теорія суміжних галузей знань, головним чином інституціонально-еволюційна теорія і теорія державного регулювання. Основними положеннями інституціонально-еволюційної теорії є використання при формуванні системи природохоронного землекористування і екологічної безпеки та оцінка їх забезпечення.

Методологія державного регулювання об'єднує широкий спектр поглядів відносно місця, цілей і можливостей державного втручання. Із історичного аналізу ролі державного регулювання економіки можна зробити висновок, що відношення до ідентифікації цієї ролі міняється від контролю державою економічних відносин (меркантилісти), помірного вмішування у цілях реалізації антикризових заходів (Дж. М. Кейнс) та нормативно-правової регламентації (інституціоналісти) до стриманого шляхом непрямих заходів (неокласики) і практично повного невмішування за виключенням ринку суспільних благ (неокласики).

Базуючись на дослідженнях групи українських вчених А.М. Третяк, В.М. Третяк, Л. А. Гунько, Н.А. Третяк [18], що землекористування — це сукупність управлінських та господарських дій щодо вивчення, обліку та перетворення форм устрою землі — фактора виробництва і природи для її раціонального використання, шляхом регулювання земельних відносин і надання послуг (екологічних, рекреаційних та інших) з метою вдосконалення земельного ладу, немислиме трьох вимірне землекористування без інституціональної оболонки. Вона повинна включати в себе інституціональне забезпечення самого процесу землекористування і його екологічної безпеки (рис. 2).

Як результат, в межах цього дослідження під оціночним показником державного регулювання в сфері природохоронного землекористування розуміється повнота його інституціональної забезпеченості. Методичний інструментарій дослідження обумовлює включення в себе загальнонаукові методи дослідження, які сприяють визначенні напрямів розвитку інституціональних основ природохоронного землекористування а також рівнів управління даним процесом.

В ході оцінки повноти рівня розвитку інституціональних основ екологічно орієнтованого землекористування можуть застосовуватись методи математичної статистики, експертної оцінки, метод емпіричної перевірки.

Рис. 2. Логічно-змістова схема вимірювання екологічно орієнтованого землекористування

Спочатку уточнимо понятійний апарат, що використовується в процесі дослідження. Він включає поняття "інституції", "інституціональне середовище", "інституціональні основи", "інституціональне забезпечення", "землекористування", "природохоронне землекористування" характеристика яких наявна в наукових працях [19, 20, 21, 22, 23]. Також зауважимо, що потребують пояснення терміни "екологічно орієнтоване землекористування", "екологічна безпека землекористування":

1. Екологічно орієнтоване землекористування — це сукупність відносин в процесі використання людиною (суспільством) інтегрального потенціалу території, який містить всі ресурси на відповідній ділянці геопростору, на узгоджених умовах з врахуванням охорони земель і довкілля та забезпеченням екологічної безпеки, є складовою частиною суспільно-територіального комплексу регіонального і місцевого (територіальних громад) рівнів.

2. Екологічна безпека землекористування — це стан захищеності земель та інших природних ресурсів, людини і суспільства від викликів і загроз, що викликаються природними явищами, а також змінами в системі землекористування в результаті господарської та іншої діяльності (рис. 3).

Дане визначення в тій чи іншій інтерпретації зустрічаються в літературі [24, 25], і є певним варіантом врахування існуючих аспектів інституції екологічної безпеки землекористування. Необхідність розкриття терміну "екологічна

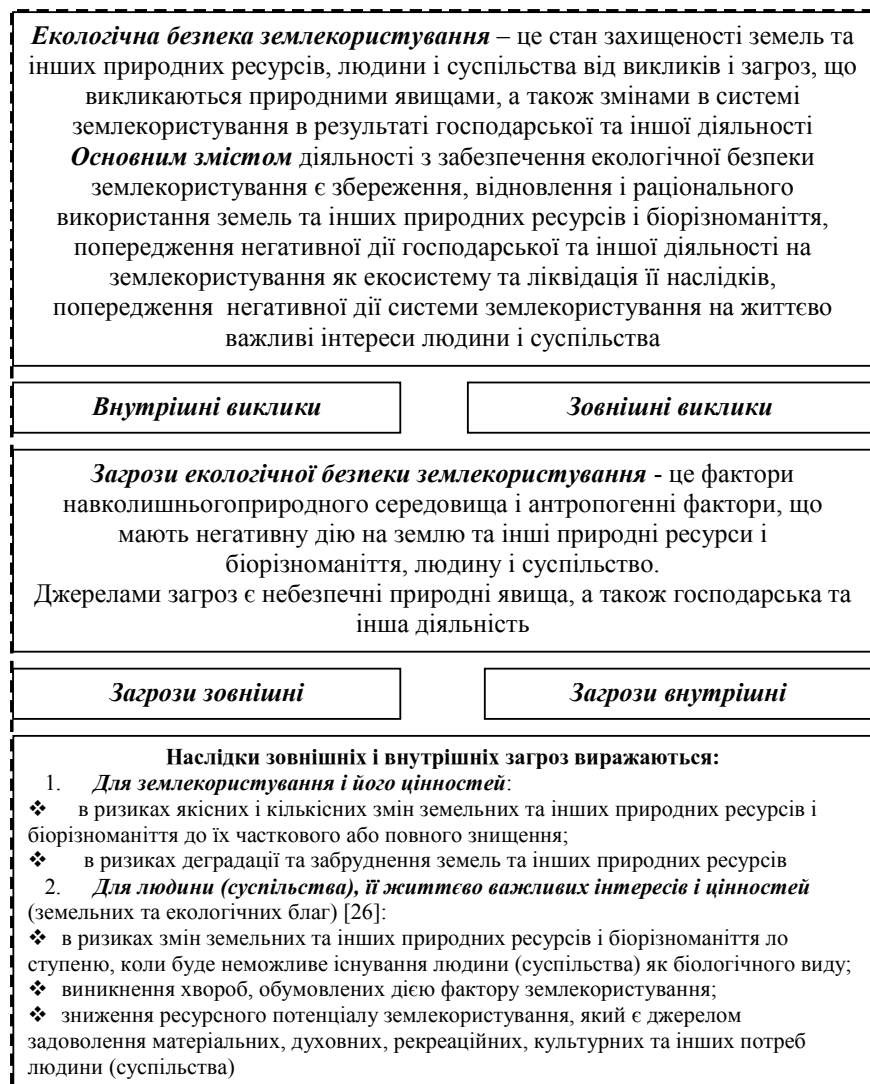

Рис. 3. Логічно-змістовна модель сутності екологічної безпеки землекористування

безпека землекористування" обумовлена невизначеністю і розпливчастістю даного поняття в наукових працях та законодавчих актах.

Під забезпеченістю екологічної безпеки землекористування розуміється діяльність з охорони та раціонального використання земель та інших природних ресурсів, яка відповідає інтересам збереження сприятливого стану землекористування, а також із захисту земельних, екологічних, економічних, соціальних та інших прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб.

На жаль, термін "екологічна безпека" застосований в земельному кодексі України [27] тільки в статті 5 "Принципи земельного законодавства", де зазначений принцип "пріоритету вимог екологічної безпеки". Також застосовується цей термін в законі України "Про охорону земель" [28], стаття 3 "Принципи державної політики у сфері охорони земель" де за-

начений принцип "пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва".

Неоднозначність та неоднорідність поняття "екологічна безпека" у галузі землекористування, яка тягне за собою поняття "забезпечення екологічної безпеки землекористування" та "охорони земель", простежується не тільки в земельному законодавстві України але і в екологічному.

Таким чином, приведені вище поняття пояснюються необхідністю захищеності з однієї сторони, природного середовища екосистеми землекористування і важливих інтересів людини, стан яких визначено в межах поняття "екологічна безпека землекористування", а з другої сторони — особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Гарантії захисту як природного середовища екосистеми землекористування і життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави дозволять забезпечити достойну якість і рівень життя людей.

Методичний інструментарій оцінки рівня розвитку інституціональних основ екологічно орієнтованого землекористування України (Ін) базується на оцінці повноти інституціонального забезпечення формування та функціонування землекористування в цілому, або природоохоронного окремо, і оцінці повноти інституціонального забезпечення екологічної безпеки землекористування.

Їх розрахунок вимагає виявлення напрямів, що відображають зміст регулювання самого процесу екологічно орієнтованого землекористування, і їх значимості, а також визначення підсумкових величин розвитку інституціональних основ екологічно орієнтованого як землекористування так і екологічної безпеки землекористування з використанням методів теорії нечітких множин. При оцінці рівнів розвитку інституціональних основ екологічно орієнтованого землекористування і екологічної безпеки

землекористування необхідні узагальнення інституціонального забезпечення: 1) законодавчого і нормативно-правового забезпечення; 2) інтеграційно-проектного забезпечення; 3) організаційного забезпечення; 4) фінансово-економічного забезпечення, які розподілені з 4 рівнями регулювання: міжнародний (в т.ч. міждержавний), національний, регіональний і місцевий.

Алгоритм оцінки рівня розвитку інституціональних основ екологічно орієнтованого землекористування базується на дослідженнях українських вчених [24] та наших узагальнених і приведених на рис. 4.

В основі методичного інструментарію лежить оперування певним алгоритмом для оцінки Ір-об'єкт (інституціонального забезпечення регіону) або Іт.гр-об'єкт (інституціонального забезпечення територіальної громади), що включає в себе інституціональне забезпечення регулювання землекористування (Із) та інституціональне забезпечення регулювання екологічної безпеки (Іе.б) з врахуванням коефіцієнта вагомості країни (Ін), які розраховуються за формулами 1 і 2:

$$\text{Ір-об'єкт} = \text{ZO}_{\text{ц.експ}} / n, \quad (1),$$

$$\text{Іт.гр-об'єкт} = \text{ZO}_{\text{ц.експ}} / n, \quad (2),$$

де $\text{ZO}_{\text{ц.експ}}$ — експертна оцінка інституціонального забезпечення регулювання землекористування (Із) або інституціонального забезпечення регулювання екологічної безпеки (Іе.б) в балах, індексах чи процентах;

n — кількість експертів, але не менше 25.

Оцінка повноти інституціонального забезпечення еколого орієнтованого землекористування визначається за формулою 3:

$$\text{Ір-об'єкт або Іт.гр-об'єкт} = \text{Кін.з} * \text{Ір-об'єкт.з} + \text{Кін.е.б} * \text{Ір-об'єкт.е.б} \quad (3),$$

де Кін.з ; Кін.е.б — коефіцієнти вагомості національного рівня, які одержані за результатами опиту експертів;

Ір-об'єкт.з — інституціональне забезпечення регулювання землекористування відповідного регіону;

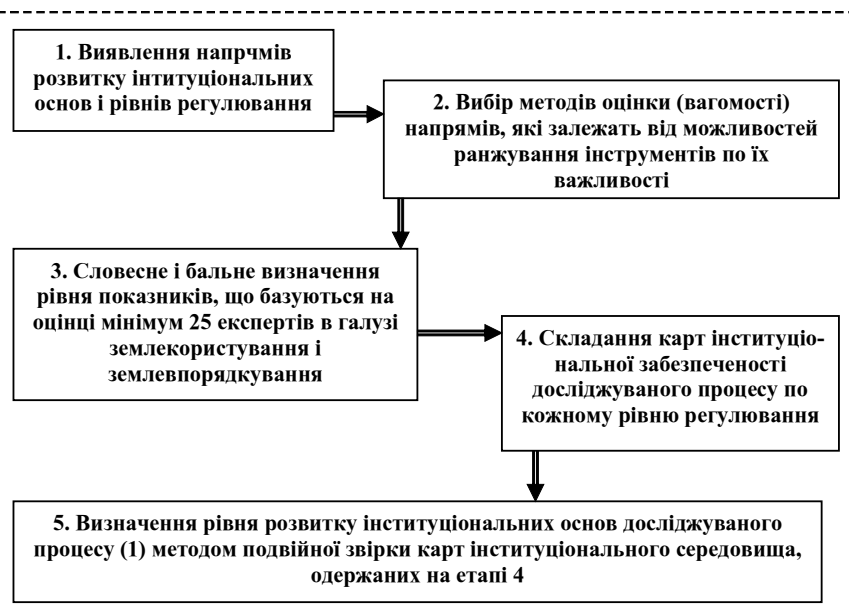

Рис. 4. Логічно-змістовна схема алгоритму оцінки рівня розвитку інституціональних основ інституціональної забезпеченості процесу формування та функціонування екологічно орієнтованого землекористування

Ір-об'єкт.е.б — інституціональне забезпечення регулювання екологічної безпеки землекористування відповідного регіону.

Інформація про рівні повноти інституціонального забезпечення регулювання землекористування та регулювання екологічної безпеки землекористування країни та Сумської області приведена в табл. 1 з використанням експертних опитувань освітян та управлінців землевпорядників.

Одержані значення інституціональної оцінки еколого орієнтованого землекористування є основою для виявлення вектора її підвищення.

Таблиця 1. Рівні* повноти інституціональної забезпеченості регулювання землекористування та регулювання екологічної безпеки землекористування країни та Сумської області

Рівень регулювання (i)	Рівень повноти інституціональної забезпеченості регулювання землекористування, в %	Рівень повноти інституціональної забезпеченості регулювання екологічної безпеки землекористування, %	Рівень повноти інституціональної забезпеченості еколого орієнтованого землекористування, в %
Національний (станом на 2021 р.)	50	28	33
Регіональний (станом на 2021 р.)	55	45	40

*критерії оцінки рівнів:
задовільний — 71—100 %;
недостатньо задовільний — 41—70 %;
незадовільний — 11—40 %;
практично відсутній — 0—10 %

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

При проведенні дослідження одержані такі результати:

1. Сформовано трактування: екологічно орієнтованого землекористування як сукупність відносин в процесі використання людиною (суспільством) інтегрального потенціалу території, який містить всі ресурси на відповідній ділянці геопростору, на узгоджених умовах з врахуванням охорони земель і довкілля та забезпеченням екологічної безпеки, є складовою частиною суспільно-територіального комплексу регіонального і місцевого (територіальних громад) рівнів; екологічно безпечного землекористування як стан захищеності земель та інших природних ресурсів, людини і суспільства від викликів і загроз, що викликаються природними явищами, а також змінами в системі землекористування в результаті господарської та іншої діяльності.

2. Проведена оцінка формальних правил екологічно орієнтованого землекористування як природоохоронного для національного і регіонального рівнів, результати якої визначили рівень інституціональних основ. Рівень повноти інституціональної забезпеченості регулювання землекористування для України складає — 28%, для Сумської області — 45%; рівень повноти інституціональної забезпеченості регулювання екологічної безпеки землекористування для України складає — 50%, для Сумської області — 55%; рівень повноти інституціональної забезпеченості еколого орієнтованого землекористування складає для України складає — 33%, для Сумської області — 40%.

Подальші дослідження заключаються в удосконаленні методичного інструментарію оцінки екологічно орієнтованого землекористування для регіонального та рівня територіальних громад.

Література:

1. Skinner B. F. Science and Human Behavior. New York: Macmillan. 1953. URL: <http://surl.li/jflen> (дата звернення 10.07.2023).
2. Грейф А. Институты и путь к современной экономике: уроки средневековой торговли. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. 466 с.
3. Клейнер Г. Б. Агенты и институты: К проблеме институционального выбора. Homo institutus — Человек институциональный: [монография] / под ред. д-ра экон. наук О.В.Иншакова. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2005. С. 87—112.

4. Ерзнкян Б. А. Человек институциональный, или эволюция концепции homo economicus. Вестник университета (Государственный университет управления). Серия "Институциональная экономика", 2000. № 1. С. 28—44.

5. Ерзнкян Б. А. "Человек институциональный" как экономический актор. Homo institutus — Человек институциональный: [монография] / под ред. д-ра экон. наук О. В. Иншакова. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2005. С. 113—127.

6. Ерзнкян Б. А. Трансакционная модель бытия "Человека институционального". Homo institutus — Человек институциональный: [монография] / под ред. О. В. Иншакова. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2005. С. 128—146.

7. Третяк А.М. Третяк В. М. Новітня інституціонально-поведінкова економічна теорія: сутнісні ознаки для економіки землекористування. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю экон. освіти в ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 3—4 жовтня 2019 р. У 2 ч. Ч. 1. Харків: ХНАУ, 2019. С. 251—255.

8. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Гунько Л.А., Третяк Н.А. Землепорядкування в Україні: розвиток на засадах новітньої інституціонально-поведінкової теорії: монографія / за заг. ред. А.М. Третяка. Біла Церква: "ТОВ "Білоцерківдрук", 2023. 224 с.

9. Третяк А. М. Третяк В.М., Прядка Т.М., Трофименко П.І., Трофименко Н.В. Земельні ресурси та їх використання: навч. посіб. / за заг. ред. А.М. Третяка. Біла Церква: "ТОВ "Білоцерківдрук", 2022. 304 с.

10. Концепція Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#top> (дата звернення 10,07.2023).

11. Купінець Л.Є. Жавнерчик О.В. Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізми забезпечення: монографія. Одеса: ІПРЕД НАНУ, 2016. 316 с.

12. Кірова М.О. Інституціональне забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності міського населення: дис.... канд. экон. Наук. Київ, 2018. 333 с.

13. Управління земельними ресурсами та землекористуванням: навч. посібник / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Р.М. Курильців, Т.М. Прядка, Н.О. Капінос, Н.А. Третяк; за заг. ред. професора Третяка А.М. Біла Церква: "ТОВ "Білоцерківдрук", 2022. 432 с.

14. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Р.А., Третяк Н.А. Роль землепорядників в удосконаленні системи управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агросвіт*, 2023. № 13. С. 3—10.

15. Дребот О.І., Височанська М.Я., Комарова Н.В. Інституціональне забезпечення збалансованого використання та охорони земель сільськогосподарського призначення: монографія / за наук. ред. О.І. Дребот. Київ: Аграрна наука, 2021. 280 с.

16. Willems S., Baument K. Institutional capacity and climate actions // Organization for Economic Co-operation and Development, International Energy Agency. 2003. 50 p. URL: <https://www.oecd.org/environment/cc/210-18790.pdf> (дата звернення 10.07.2023).

17. Курильців Р.М. Інтегральна оцінка ефективності управління землекористуванням в Україні, Грузії та Молдові. *Економіка. Управління. Інновації*. 2016. № 4 (19). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_4_7. (дата звернення 10.07.2023).

18. Третяк А.М., Третяк В.М., Гунько Л. А., Третяк Н.А. Поняття та класифікація (структурування) прикладних наук сфери землекористування як фундаментальної науки. *Агросвіт* № 11, 2023. С. 1—10.

19. Землепорядкування в Україні: розвиток на засадах новітньої інституціонально-поведінкової теорії. монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Т.М. Прядка, Л.А. Гунько, Н.А. Третяк; за заг. ред. А.М. Третяка. Біла Церква: "ТОВ "Білоцерківдрук", 2023. 213 с.

20. Інституціональне середовище розвитку економіки [Архівовано 29 листопада 2016 у Wayback Machine.] // Мельник А. Ф. Національна економіка. Київ: Знання, 2011. 463 с.

21. Третяк А.М. Економіка землекористування та землепорядкування: навч. посібник Київ: ТОВ ЦЗРУ, 2004. 542 с.

22. Паньків З. Еволюція землекористування в Україні: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 188 с.

23. Третяк В., Лобунько Ю. Поняття та сутність природоохоронного землекористування в умовах нових земельних відносин. *Землепорядний вісник*, 2015. № 3. С. 29—33.

24. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: монографія. Херсон: Грін Д.С., 2012. 440 с.

25. Кірова М.О. Інституціональне забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності міського населення: дис.... канд. екон. наук. Київ, 2018. 333 с.

26. Третяк А.М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2011. 520 с.

27. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 22.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>. (дата звернення 10.07.2023).

28. Про охорону земель: Закон України 19 червня 2003 р. № 962-IV. Дата оновлення: 18.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>. (дата звернення 10.07.2023).

References:

1. Skinner, B. F. (1953), *Science and Human Behavior*, Macmillan, New York, USA. available at: <http://surl.li/jflen> (Accessed 10 July 2023).

2. Greif, A. (2013), *Instituty i put'k sovremennoj jekonomike: uroki srednevekovoj trgovli* [Institutions and the path to the modern economy: the lessons of medieval trade], House of the Higher School of Economics, Moscow, Russia.

3. Kleiner, G. B. (2005), *Agenty i instituty: K probleme institucional'nogo vybora. Homo institutius — Chelovek institucional'nyj* [Agents and institutions: To the problem of institutional choice. Homo institutius — Institutional Man], VolGU Publishing House, Volgograd, Russia.

4. Erznkyan, B. A. (2000), "Institutional man, or the evolution of the concept of homo economicus". *Vestnik universiteta (Gosudarstvennyj universitet upravlenija)*, vol. 1, pp. 28—44.

5. Erznkyan, B. A. (2005), "Chelovek institucional'nyj" kak jekonomicheskij aktor. *Homo institutius — Chelovek institucional'nyj* ["Institutional Man" as an Economic Actor. Homo institutius — Institutional Man], VolGU Publishing House, Volgograd, Russia.

6. Erznkyan, B. A. (2005), *Transakcionnaja model' bytija "Cheloveka institucional'nogo". Homo institutius — Chelovek institucional'nyj* [Transactional model of being of the "Institutional Man". Homo institutius — Institutional Man], VolGU Publishing House, Volgograd, Russia.

7. Tretyak, A.M. and Tretyak, V. M. (2019), "New institutional behavioral economic theory: daily signs for the economy of agriculture". *Problemy i perspektivy innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky v umovakh intehratsiinykh protsesiv* [Problems and prospects of innovative development of the agrarian sector of the economy in the minds of integration processes], *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, prysviachena 90-richchiu ekonomichnoi osvity v KhNAU im. V.V. Dokuchaieva*

[The international scientific and practical conference dedicated to the 90th anniversary of economic education at the KHNAU named after V.V. Dokuchaeva], KhNAU im. V.V. Dokuchaev, Kharkiv, Ukraine, pp. 251—255.

8. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Pryadka, T.M., Gunko, L.A. and Tretyak, N.A. (2023), *Zemlevporiadkuvannia v Ukraini: rozvytok na zasadakh novitnoi instytutsionalno-povedinkovoi teorii* [Land ordering in Ukraine: the development of new institutional behavioral theory on ambushes], Bilotserkivdruk, Bila Tserkva, Ukraine.

9. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Pryadka, T.M. and Trofimenko, P.I., Trofimenko N.V. (2022), *Zemelni resursy ta yikh vykorystannia* [Land resources and their selection], Bilotserkivdruk, Bila Tserkva, Ukraine.

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), "The concept of the Central Power State Program for the Conquest and Protection of Lands", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#top> (Accessed 10 July 2023).

11. Kupynets, L. and Zhavnerchik, O. (2016), *Ekolohichna bezpeka ahrarnoho zemlekorystuvannia: teoriia i mekhanizmy zabezpechennia* [Ecological safety of agrarian land cultivation: theory and mechanisms of safety], IPRED NANU, Odessa, Ukraine.

12. Kirova, M.O. (2018), "Institutional security of ecological safety of the life of the city population", Abstract of Ph.D. dissertation, Kiev, Ukraine.

13. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Kuriltsiv, R.M., Pryadka, T.M., Kapinos, N.O. and Tretyak, N.A. (2022), *Upravlinnia zemelnymi resursamy ta zemlekorystuvanniam* [Management of land resources and land raising], Bilotserkivdruk, Bila Tserkva, Ukraine.

14. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Tretyak, R.A. and Tretyak, N.A. (2023) "The role of land managers in improving the system of land management and land grafting", *Agrosvit*, vol. 13, p. 3—10

15. Drebot, O.I., Visochanska, M.Ya. and Komarova, N.V. (2021), *Instytutsionalne zabezpechennia zbalansovanoho vykorystannia ta okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia* [Institutional security of balanced victories and the protection of lands of strong support recognition, *Ahrarna nauka*, Kiev, Ukraine.

16. Willems, S. and Baument, K. (2003), "Institutional capacity and climate actions", International Energy Agency, available at: <https://www.oecd.org/environment/cc/21018790.pdf> (Accessed 10 July 2023).

17. Kuriltsiv R.M. (2016), "Integral assessment of the efficiency of land cultivation management

in Ukraine, Georgia and Moldova", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, vol. 4 (19), available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_4_7. (Accessed 10 July 2023).

18. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Gunko, L.A. and Tretyak, N.A. (2023), "Understanding that classification (structurization) of applied sciences in the field of earth sciences as a fundamental science", *Agrosvit*, vol. 11, pp. 1—10.

19. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M., Pryadka, T.M., Gunko, L.A. and Tretyak, N.A. (2023), *Zemlevporiadkuvannia v Ukraini: rozvytok na zasadakh novitnoi instytutsionalno-povedinkovoi teorii* [Land ordering in Ukraine: the development of new institutional behavioral theory in ambush], Bilotserkivdruk, Bila Tserkva, Ukraine.

20. Melnik, A.F. (2011), *Instytutsional'ne seredovysche rozvytku ekonomiky. Natsional'na ekonomika* [Institutional center for the development of the economy. National economy], Knowledge, Kiev, Ukraine.

21. Tretyak, A.M. (2004), *Ekonomika zemlekorystuvannia ta zemlevporiadkuvannia* [Economics of land use and land management], TOV TsZRU, Kiev, Ukraine.

22. Pankiv, Z. (2012), *Evoliutsiia zemlekorystuvannia v Ukraini* [Evolution of earth growing in Ukraine], LNAU named of Ivan Franko, Lviv, Ukraine.

23. Tretyak, V. and Lobunko, Yu. (2015), "The concept and essence of nature conservation land use in the conditions of new land relations", *Zemlevporiadnyi visnyk* vol. 3, pp. 29—33.

24. Tretyak, A.M. (2012), *Ekolohiia zemlekorystuvannia: teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta administruvannia* [Ecology of earth growing: theoretical and methodological foundations of formation and administration], Grin D.S., Kherson, Ukraine.

25. Kirova, M.O. (2018), "Institutional security of ecological safety of the life of the city population", Abstract of Ph.D. dissertation, Kiev, Ukraine.

26. Tretyak, A.M. (2011), *Zemelnyi kapital: teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta funk-tsionuvannia* [Land capital: theoretical and methodological foundations of formation and functioning], SPOLOM, Lviv, Ukraine.

27. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "Land Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (Accessed 10 July 2023).

28. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), *The Law of Ukraine " On land protection"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>. (Accessed 10 July 2023).

Стаття надійшла до редакції 20.07.2023 р.